

ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

CONCEPTS AND PRINCIPLES OF THE SOCIAL PROTECTION OF NATIONAL POLICE OFFICERS OF UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню поняття та принципів соціального захисту працівників Національної поліції України. Спираючись на вагомі наукові досягнення вчених, у статті здійснюється аналіз понять «соціальна держава», «соціальний захист», «соціальна функція», а також з'ясування понять «принцип», «принципи соціального захисту».

На підґрунті проведеного дослідження автор пропонує розглядати соціальний захист у широкому значенні – як здійснювану державою низку послідовних функцій, спрямованих на забезпечення виконання соціальної політики через спеціально створені державні органи. У вузькому значенні автор пропонує розглядати соціальний захист як гарантований державою обґрунтований своєчасний невідкладний комплекс заходів, спрямованих на організацію матеріального забезпечення відповідних категорій громадян, які внаслідок об'єктивних та/або суб'єктивних факторів втратили чи не мали від народження можливості забезпечити належні умови своєї життєдіяльності самостійно.

У статті наводиться авторське визначення поняття «соціального захисту працівників Національної поліції України», під яким пропонується розуміти комплекс гарантованих державою обґрунтованих, своєчасних, невідкладних дій, спрямованих на забезпечення соціально-економічних прав, можливість забезпечувати які самостійно втрачена внаслідок впливу професійних ризиків, зумовлених особливостями несення служби.

Досліджено етимологію поняття «принцип», з'ясовано важливість принципів як основоположних ідей будь-якої сфери діяльності. Для повноти та всебічного дослідження проаналізовано наукові розробки та підходи до класифікації принципів соціального захисту, з'ясовано, що значне коло вчених підтримує класифікацію на загальні та внутрішньогалузеві. З огляду на це виокремлюються та обґрунтовуються принципи соціального захисту працівників Національної поліції України, які, на нашу думку, варто поділити на два блоки: загальні принципи, до яких автор відносить принцип гарантування права на соціальний захист, принцип системності, та спеціальні принципи, до яких віднесено принцип обґрунтованості, принцип своєчасності, принцип невідкладності.

Ключові слова: соціальна держава, соціальний захист, соціальна функція, принципи соціального захисту, працівники Національної поліції України.

The article is devoted to the study of the concept and principles of social protection of employees of the National Police of Ukraine. Based on the significant scientific achievements of scientists, the article analyzes the concepts of “welfare state”, “social protection”, “social function”, as well as clarifying the concepts of “principle”, “principles of social protection”.

Based on the study, the author proposes to consider social protection in a broad sense – as a number of consistent functions performed by the state, aimed at ensuring the implementation of social policy through specially created government agencies. In a narrow sense, the author proposes to consider social protection as a state-guaranteed rea-

sonable timely set of measures aimed at organizing the material support of the relevant categories of citizens who due to objective and/or subjective factors lost or were unable to provide adequate living conditions. independently.

Also, the article provides the author's definition of "social protection of employees of the National Police of Ukraine", which proposes to understand a set of state-guaranteed reasonable, timely, urgent actions aimed at ensuring socio-economic rights, the ability to ensure which is lost due to occupational risks features of service. The etymology of the concept of "principle" is studied and the importance of principles as fundamental ideas of any sphere of activity is clarified.

For completeness and comprehensive research, scientific developments and approaches to the classification of social protection principles are analyzed, and it is found that a significant number of scientists support the classification into general and intra-industry. In view of this, the principles of social protection of employees of the National Police of Ukraine are singled out and substantiated, which we believe should be divided into two blocks: general principles to which the author refers the principle of guaranteeing the right to social protection, validity, the principle of timeliness, the principle of urgency.

Key words: *social state, social protection, social function, principles of social protection, employees of the National Police of Ukraine.*

Вступ. Із набранням чинності 7 листопада 2015 року Закону України «Про Національну поліцію» поняття «органів внутрішніх справ» нівелювалося, а на зміну старій системі запровадила нова структура європейського зразка – Національна поліція України. Організація соціального захисту працівників Національної поліції та створення дієвого адміністративно-правового механізму реалізації є невідкладним завданням у реаліях сьогодення. Відсутність вказаних факторів унеможливує ефективну роботу поліцейських, знищує професійний авторитет і престижність професії. Варто підкреслити, що професійна діяльність працівників Національної поліції пов'язана із щоденною небезпекою та загрозою їх життю і здоров'ю. Така сумна тенденція спостерігається як в Україні, так і у світі.

Актуальність дослідження проблеми соціального захисту працівників Національної поліції полягає ще і в тому, що, незважаючи на наявність комплексних досліджень, питанню соціального захисту, проблемі соціального захисту працівників Національної поліції України, а особливо основних засад такої діяльності, приділялося не досить уваги.

Проблематиці поняття та принципів соціального захисту, дослідженню поняття «соціальної держави», «соціальної функції» свої наукові здобутки присвятили вчені І. Арістова, Н. Балтачєєва, Н. Болотіна, Х. Босак, О. Березовська-Чміль, В. Венедіктов, О. Головащенко, А. Гончаров, М. Іншин, А. Клименко, А. Колодій, В. Лагутін, М. Полупанов, А. Сіленко, М. Тимофєєва, С. Устинов та багато інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження і висвітлення поняття соціального захисту працівників Національної поліції України та виокремлення і характеристика принципів соціального захисту працівників Національної поліції України.

Результати дослідження. Створення якісно нового органу виконавчої влади – Національної поліції, яка відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1], вимагає приведення існуючого законодавства у відповідність реаліям сьогодення, а також створення дієвих адміністративно-правових механізмів його імплементації.

В Основному Законі України задекларовано, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [2]. Тому соціальна держава має бути орієнтована на людину як на найвищу цінність суспільства та спрямовуватися на забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Конституцією України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. Таким чином, держава покладає на себе функцію соціального захисту людини і громадянина.

У науковій літературі висловлено значну кількість точок зору стосовно поняття «соціальної держави». О. Головащенко вважає, що соціальна держава уособлює особливий, соціально орієнтований тип держави із розвинутою економікою, високим рівнем соціальної захищеності

всіх громадян, а також затвердженням принципу соціальної справедливості [3, с. 32]. Слід зауважити, що рівень соціальної захищеності громадян прямо дорівнює рівню економічного розвитку та політичної стабільності держави.

Термін «соціальний захист» вперше використали американські законодавці в тексті закону, прийнятого у 1935 році. У ньому давалося правове обґрунтування нового для США інституту обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності і безробіття. Цей термін органічно вписався у понятійний апарат вчених і практиків, тому що просто і зрозуміло виражав сутність підтримки соціально вразливих верст населення [4].

Нині існує багато наукових досліджень, присвячених соціальній політиці держави, соціальній функції держави, соціальному захисту. А. Гончаров зазначає, що основним змістом соціальної функції держави є соціально-економічні права людини. Становлення концепції прав людини та соціальної держави розглядаються як два взаємозумовлені процеси, бо формуванню соціальної правової держави історично та логічно передувало визнання концепції прав і свобод людини [5, с. 126].

У розумінні І. Арістової соціальна функція – один із напрямів діяльності держави, який полягає у створенні державою необхідних умов, що забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану, участі у виробництві сукупного національного доходу, а також належного правового механізму її соціальної захищеності відповідно до міжнародних стандартів [6, с. 21]. Ми підтримуємо думки науковців і розуміємо під соціальною функцією специфічну діяльність держави, спрямовану на реалізацію відповідних завдань через органи державної влади.

М. Тимофєєва зазначає, що поняття «соціальний захист» прийшло на зміну поняттю «соціальне забезпечення», яким у радянський період позначали сукупність державних заходів, пов'язаних із забезпеченням громадян у старості та в разі непрацездатності, із піклуванням про дітей, із медичним обслуговуванням і лікуванням. Фінансувалося соціальне забезпечення із суспільних фондів споживання, через які забезпечувалася безоплатна освіта, допомоги, пенсії, стипендії студентам, оплата щорічних відпусток, оплата путівок у санаторії та будинки відпочинку, безоплатна медична допомога, утримання дітей у дошкільних закладах та низка інших виплат і пілґв [7, с. 170].

Стаття 46 Конституції України проголошує, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття із незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, які є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [2].

Н. Болотіна розглядає соціальний захист у вузькому та широкому значеннях і наголошує, що «у вузькому значенні, розуміння соціального захисту становить власне соціально-захисну діяльність держави щодо убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. У широкому значенні соціальний захист становить зміст соціальних функцій держави, є системою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі» [8, с. 56].

А. Сіленко у своєму дослідженні визначає соціальний захист «як функцію держави, спрямовану на реалізацію соціальних, громадянських і політичних прав громадян, передбачених законом, і здійснювану через систему соціального захисту» [9].

На думку С. Устинова, соціальний захист – це діяльність соціально-орієнтованої держави, яка здійснюється через комплекс організаційно-правових і соціально-економічних заходів, метою яких є створення для працездатних громадян належних умов для забезпечення своїх соціально-економічних і духовних потреб; гарантоване забезпечення громадянам, які потребують соціальної допомоги, рівня життя не нижче від прожиткового мінімуму [10, с. 94].

Враховуючи зазначене, ми розуміємо, що соціальний захист – це обов'язковий компонент для визнання держави як соціальної та правової. Пропонуємо розглядати соціальний захист у широкому та вузькому значеннях. Так, у широкому значенні соціальний захист – це здійснювана державою низка послідовних функцій, спрямованих на забезпечення виконання соціальної політики через спеціально створені державні органи. У вузькому значенні соціальний захист – це гарантований державою обґрунтований своєчасний невідкладний комплекс заходів, спрямованих

на організацію матеріального забезпечення відповідних категорій громадян, які внаслідок об'єктивних та/або суб'єктивних факторів втратили або не мали від народження можливості забезпечити належні умови своєї життєдіяльності самостійно.

Сучасне законодавство України має відповідати міжнародним тенденціям у сфері соціального захисту та реальним соціальним потребам громадян. Враховуючи існування низки нормативно-правових актів, які регламентують забезпечення надання пільг як складової частини соціального захисту, варто зазначити їх декларативність, тобто показовість і незначний характер. На нашу думку, слід якнайшвидше систематизувати та кодифікувати нормативно-правові акти у сфері соціального захисту.

Також в умовах трансформації законодавчої бази нашої держави, реформування та приведення у відповідність до міжнародних стандартів суспільно-політичного життя та в рамках набуття Україною членства в Європейському Союзі необхідно приділити увагу забезпеченню організації та реалізації функцій соціального захисту загалом і правоохоронних органів зокрема.

Конституція України проголошує нашу державу як правову [2]. Правовій державі притаманні верховенство права, законність, забезпечення правопорядку. З огляду на це Законом України «Про Національну поліцію» на Національну поліцію покладені завдання забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

На сучасному етапі функціонування чинного законодавства України залишається відкритим питання принципів соціального захисту, оскільки досі вони не сформульовані та не закріплені в законодавстві. Принципи соціального захисту пов'язані із рівнем соціально-економічного, політичного розвитку держави. Це означає, що чим розвиненіша країна економічно, тим більше вона «може собі дозволити» витратити на забезпечення потреб громадян, які не можуть із суб'єктивних причин забезпечити себе самостійно або витратили надлишково власних ресурсів, перебуваючи на варті забезпечення життєдіяльності держави.

Працівники Національної поліції України як громадяни України користуються усіма правами громадян України, однак, враховуючи ризики, пов'язані із професійною діяльністю у зв'язку з виконанням функцій, покладених на них Законом України «Про Національну поліцію», а також участю у проведенні Антитерористичної Операції та Операції Об'єднаних Сил, слід приділити особливу увагу організації соціального захисту правоохоронних органів, виявити та з'ясувати принципи соціального захисту як усього населення України, так і окремих його категорій.

Досліджуючи питання принципів соціального захисту працівників Національної поліції України, насамперед необхідно з'ясувати і дати визначення поняттю «принцип», яке дозволить виявити та сформулювати основні засади організації соціального захисту працівників Національної поліції. Словник іншомовних слів надає визначення поняттю «принцип» – (від лат. *principium* – «начало», «основа») первоначало; те, що лежить в основі певної теорії науки; внутрішнє переконання людини; основне правило поведінки [11].

На думку А. Колодія, будь-які принципи, у тому числі і принципи права, є продуктом людської діяльності, результатом якої вони виступають й інтереси якої вони задовольняють. Принципи є соціальними явищами як за джерелом виникнення, так і за змістом: їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку і в них відображаються закономірності суспільного життя. Головними джерелами цих принципів є політика, економіка, мораль, ідеологія, соціальне життя.

Крім того, вчений зауважує, що нормативно-регулятивний характер принципів права вбачається у тому, що принципи, зафіксовані у праві, набувають значення загальних правил поведінки, які мають загальнообов'язковий, владний характер. При цьому такий характер стає притаманним як безпосередньо нормам-принципам, так і принципам, які виводяться із норм [12, с. 42–43].

А. Клименко зазначає, що призначення принципів полягає у тому, що вони забезпечують однакове формулювання норм права, а також їхній вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання й інших форм правового впливу визначають шляхи вдосконалення правових норм, виступаючи як провідні ідеї для законодавця. У найбільш загальному розумінні принципи – це керівні ідеї, які характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві [13, с. 113].

Враховуючи думки науковців, під принципами можна розуміти основоположні ідеї, дотримуючись яких можна досягти необхідного результату (економічного, соціального) і реалізувати адміністративно-правове регулювання.

А. Клименко у своєму дослідженні поділяє думку багатьох вчених щодо розподілу принципів організації соціального захисту на загальні і внутрішньогалузеві. Він виділяє окремі і найбільш значущі принципи соціального захисту, зокрема принцип всезагальності, принцип всебічності (універсальності), принцип рівності прав і можливостей і заборони дискримінації, принцип диференціації умов та рівня соціального захисту, принцип наукової та економічної обґрунтованості соціальних нормативів, принцип незменшуваності змісту та обсягу соціальних виплат і послуг, принцип державної гарантованості прав, встановлених у сфері соціального захисту [13, с. 115].

Із запропонованої класифікації принципів ми бачимо поділ на загальні та внутрішньогалузеві принципи організації соціального захисту, тобто таким чином відбувається конкретизація основних ідей для конкретної галузі застосування. Привертає увагу принцип державної гарантованості встановлених прав у сфері соціального захисту. Важливість вказаного принципу зумовлюється постійними професійними ризиками працівників Національної поліції, пов'язаними із несенням служби на території проведення Антитерористичної Операції та Операції Об'єднаних Сил і виконанням завдань із забезпечення дотримання прав і законних інтересів громадян України, оскільки сучасна правова соціальна держава має актуалізувати потреби своїх громадян, які частково або повністю втратили можливість самостійно забезпечити собі гідні умови життєдіяльності.

Враховуючи позиції вчених, ми вважаємо за потрібне розмежувати принципи соціального захисту. Виокремлюємо загальні принципи, до яких відносимо принцип гарантування права на соціальний захист, принцип системності, та спеціальні принципи, до яких відносимо принцип обґрунтованості, принцип своєчасності, принцип невідкладності.

Висновки. Здійснивши аналіз юридичної наукової літератури та чинного законодавства, можна зробити висновок, що під соціальним захистом працівників Національної поліції України слід розуміти комплекс гарантованих державою обґрунтованих, своєчасних, невідкладних дій, спрямованих на забезпечення соціально-економічних прав, можливість забезпечувати які самостійно втрачена внаслідок впливу професійних ризиків, зумовлених особливостями несення служби. З огляду на викладене вище, погоджуючись із думками науковців, можна визначити поняття принципів соціального захисту працівників Національної поліції як каркас для створення ґрунтовної системи законодавства соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Головащенко О. Поняття та ознаки соціальної держави. *Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації* : зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. семінару, м. Харків, 14 жовтня 2016 року. Харків, 2016. С. 25–35.
4. Березовська-Чміль О. Теоретико-методологічні основи дослідження соціального захисту. *Панорама політологічних студій : Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2012. № 9. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Pps_2012_9_24%20(1).pdf.
5. Гончаров А. Поняття соціального захисту. *Право соціального забезпечення*. 2009. № 10. С. 126–129.
6. Арістова І. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення України. *Форум права*. 2006. № 2. С. 18–21. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06aivszu.pdf>.
7. Тімофєєва М. Сутність соціального захисту населення. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6. С. 169–174.
8. Болотіна Н. Право соціального захисту населення України : навч. посіб. / Н. Болотіна. К. : Знання, 2005. 615 с.
9. Сіленко А.О. Соціальна держава: еволюція ідеї, сутність і перспективи становлення в сучасній Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / А.О. Сіленко. Київ, 2000. 38 с.

10. Устинов С. Співвідношення термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/njj_2011_2_15.

11. Словник іншомовних слів за ред. О. Мельничука. 1-ше видання. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974. 776 с. URL: <https://web.archive.org>.

12. Колодій А. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. № 3. С. 42–46.

13. Клименко А. До питання принципів організації соціального захисту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. № 38(1). С. 112–118.